

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA NTLHA (P2)

NGWANAITSEELE 2012

MEMORANTAMO

MADUO: 70

Memorantamo o, o na le ditsebe di le 22.

KAROLO YA A: POKO***Maboko a Setswana – MK Mothoagae*****POTSO 1**

Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

SELELO SA MOOPA – GK Setou

Mmoki o senola maikutlo a kutlobotlhoko le go tshwenyega ka go sa nne le bana. O ipotsa gore boleo jwa gagwe ke bofe fa batho ba na le bana, ba ba itumelela, fa ene a timilwe thari. O ngongoregela go tlhola a ntsheditse batho ba ba nang le bana dimpho mme se, se sa diragale mo go ene ka ntlha ya go tlhoka thari ga gagwe. Mmoki o utlwile botlhoko mo go maswe ka gore batho ba a ikoketsa mme ene o itshopere fela, o mongwe ga a na sepe. O eletsa batho fa ba roma bana ba bona ka ene a se na yo a ka mo romang. Batho ba na le bana ba ba ba direlang mogodungwana le go ba apeela, ene o itirela tsotlhe. O ipotsa gore pogo ya gagwe ya go ikapeela e tlaa fela leng. Mmoki o utlwile botlhoko ka gonne fa a sa le monnye, o ne a ijesa dijo tsa ditoro tse di monate tsa gore o tlaa nna le lelapa mo isagong, fela ditoro tsa gagwe di fetogile lefela ka ke fa ga a nne le bana. Mmoki o tthalosa gore o lekile go dirisa ditlhare tsa setso go ithusa, fela ga di a mo naya boitumelo bope. O ikotlhaela gore ke mosadi mme ga a tshole. O eletsa a ka bo a ipolaile a sa le monnye. O tlhagisa gore go sa nne le bana go setlhogo ka go balabadisa motho ka pelo, go a mo sotla mme go pale fela mowa go tswa mo nameng. Mmoki o ikuela go Mmopi go mo utlwela botlhoko ka go mo itsise boleo jwa gagwe le go mo itshwarela fa e le go re o leofile.

[10]**KGOTSA****POTSO 2****KGOSI ROBANYANE WA BOBEDI – JM Lekgetho**

- 2.1. Tlhatlagano ya popego(e e rapaletseng) go gatelela bokao jwa se mmoki a se buang. (2)
- 2.2. Maikutlo a tlotlomatso. O akgola Goromente ka tse a di diretseng ba GaMotlhware. (2)
- 2.3. Neeletsano – go tsweledisa kanelo ka bonako mo molathetong o o latelang/go golaganya dikakanyo tsa melatheto e e latelanang. (2)
- 2.4. Ba tlaa bona tshireletso go tswa go Kgosi. (2)
- 2.5. 'Ke fa o rudisa marope a bogologolo/o epolotse marapo a baswi ke fa re bua nabo'. (2)

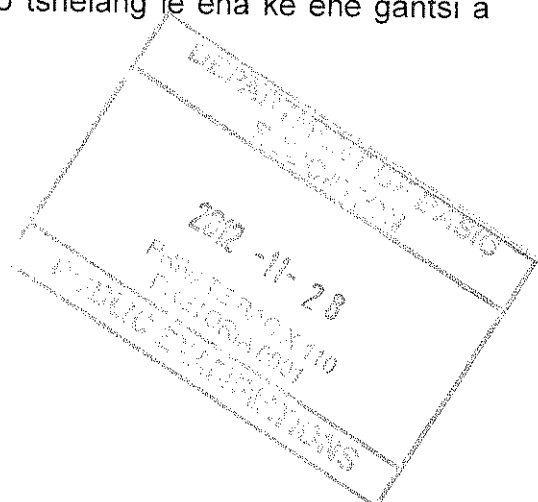
[10]**KGOTSA**

POTSO 3**MAHUTSANA A MODIRI – NCD Mogotsi**

- 3.1 Maikutlo a kutlobotlhoko ka se se diragaletseng modiri morago ga matsapa a a kalo. (2)
- 3.2 Go naya dilo tse di sa tsheleng maemo a setho, maikaelelo e le go gatelela bokao jwa mogote wa letsatsi o o boitshegang. (2)
- 3.3 Poeletsomodumo ya (tlh) – go naya molatheto lonko lwa kopelo/go gatelela mokgwa o tiro e ba tshwaraganeng le yona e tshwanetseng go dirwa ka ona. (2)
- 3.4 Batho ba ba nang le kutlwebotlhoko ba ne ba thusa modiri go lema. (2)
- 3.5 Modiri ga se moji/re tshwanetse go itse gore re ka utlwa botlhoko nako e nngwe le e nngwe/boitumelo jwa rona ke jwa nakwana fela.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- [10]**

KGOTSA**POTSO 4****MOJAMMOGO - MMOLAYA MOTHO – CLS Thobega**

- 4.1 Tsala ya motho ke yona o fitlhelang e le mmolai wa motho yoo/motho yo gantsi lo ntshanang seinong ke ene mmolai wa gago.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 4.2 Maikutlo a kutlobotlhoko a se tsala e se dirang motho yo a mo tshepileng. (2)
- 4.3 Tsala e ne ya mo latelela kwa gae le kwa tirong motshegare go mo gogela mo thaelong. (2)
- 4.4 Tlogelo - go somarela mafoko/go tlisa moretheto o o rileng mo molathetong. (2)
- 4.5 Meno-masweu-polaya e tshega/motho yo o tshelang le ena ke ene gantsi a go utlwisang botlhoko. (2)
- [10]**

LE

POTSO 5

Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Selelo sa Mmoki – CD Mogotsi**MATLHOTLHAPELO A LORATO**

Mmoki o tlhalosa gore lorato lo kotsi mo go boitshegang. A re lorato lo na le go utlwise botlhoko, ga lo ke lo bolelela motho gore lo tlile go mo utlwise botlhoko. Ga lo ke lo bolelela motho sephiri sa lona go mo lemosa kotsi e e mo lebaneng. Mmoki o re lemosa ka moo lorato lo dirang motho setseno ka teng. O fitlhele a se na bothijo, a bona tse dintle tsa lorato fela. Mmoki o tlhalosa ka moo lorato lo mo sotlileng ka go mo tsamaisa malatsi a le matlhano ka dinao, e le go swela dikano tsa lona. Go goroga ga gagwe mo a solofetseng boitumelo o feta a utlwiswa botlhoko ke moratwa wa gagwe ka go mo lebelela ka molebo o o maswe thata. Moratwa o gana go mmulela gore a tsene. O ne a nelwa le go setlwa ke pula ya sefako. Mmoki a re ka ntlha ya go kgobotliwa ke pula ya sefako, o ne a amogelwa kwa bookelong gabedi. O tlhalosa bosetlhogo jwa lorato, jo bo tlaa go tlogelang fela bo ijesa monate ka wena.

[10]**KGOTSA****POTSO 6****BOROKO**

- 6.1 Borre ba latlhegelwa ke ditiro tsa bona ka ntlha ya go rata boroko. (2)
- 6.2 'Batho ba re o sera sa dinatla' (2)
- 6.3 Tshwantshanyo - bogale jwa boroko fa bo go tllhasela bo tshwantshanngwa le pitsa e e gotetseng e e sa tshwaregeng. (2)
- 6.4 Mmoki o naya boroko maikutlo a setho go senola ditiro tsa boroko tse di setlhogo. (2)
- 6.5 Aabbb (2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: DIPADI**POTSO 7**

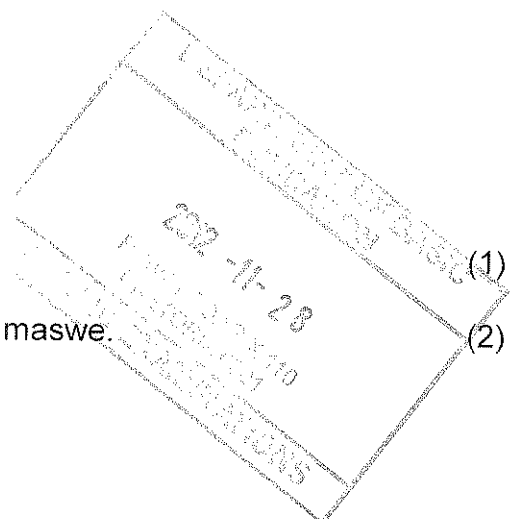
Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Leba Seipone - Kabelo Kgatea.

- Motswagauteng o kgojwa ka maina a tshotlo le go tshosiwa ka sepoko ke Moleko le Teko – se, se diragala ka gobo Motswagauteng a farologana le bana ba bangwe ka moriri le mmala (ditebego).
- Mosala, malomaagwe Motswagauteng o sotla Motswagauteng le go mo amoga leruo le a le tshwaetsweng lotlhe – se, se dirwa ke gore Puso le mosadimogolo ljelele ba sa mo tlogelela sepe mme ba tlogeletse Motswagauteng leruo lotlhe.
- Mosala o itaya Motswagauteng mo go botlhoko gonne a timeditse podi.
- Motswagauteng o tsaya tshwetso ya go sa boele gae morago ga go teketiwa ke Mosala - o ne a batlile podi gotlhe mo a e solofelang teng mme a itse gore Mosala o ya go mo lobela dintshi fa a sa tle le yona. Seno se tlhola gore a inee naga.
- Motswagauteng o welwa ke serame le go idibala, a bo a selwa ke Mokwepa – se, se dirwa ke gore Motswagauteng a se na ditlhako le diaparo tse di bothitho (o apara makgasa a maapolelo) gape se, se dira gore a kopane le Gokatweng.
- Gokatweng o tshabisa Motswagauteng ka kgoro ya sephiri - ka gonne a lemogile gore Motswagauteng ke morwa wa gagwe. Mmangwana o tshwara thipa ka fa bogaleng.
- Kwa Foreiborogo, Motswagauteng o teketiwa botlhoko ke batho ka gobo a thusitse mapodisi go tshwara senokwane se se neng se phamoletse mosadi wa mosweu sekgwama.
- Kwa bookelong, Motswagauteng o a tshaba fa a se na go nna botoka – o tshaba lepodisi le a le boneng kwa ga Mokwepa le le sa kgaleng kwa bookelong.
- Mo tereneng, Motswagauteng o batla go lobelwa dintsi ke lepodisi la ditekete – ka go bo a palame terena a sa duela.
- Kwa Gauteng, Motswagauteng o tshaba kwa ga *Alberto* le *Salamina* – o bone *Salamina* a mmeola mme a rekisetsa Sedupe moriri wa gagwe, tiragalo e, e mo gopotsa kwa ga Mokwepa.
- Kwa sekolong se segolo sa Foreiborogo, Motswagauteng o lwa le *Koot* – ka ntlha ya fa *Koot* a kgoromeleditse *Sarkie* mo go Motswagauteng.

[25]**KGOTSA****POTSO 8*****Leba Seipone – Kabelo Kgatea***

- 8.1 Ke tsala ya ga Kabo.
- 8.2 A fitlhela monna yo o disang a thulametse mo go maswe.

- 8.3 Motswagauteng o ne a bona mosimane wa senokwane a phamolela mosadimogolo wa mosweu sekgwama mme a mo thusa. Senokwane se ne sa tshwarwa mme batho ba tsogela Motswagauteng kgatlhanong. Ba ne ba mo teketa mo go maswe, mme a amogelwa kwa bookelong, a le mo maibing. (4)
- 8.4 Go naya ditiragalo tse dingwe sebaka sa gore di diragale ka gonne fa Motswagauteng a robetse kwa bookelong, kgang ya padi e a khutla ka e le ena moanelwamogolo. (2)
- 8.5 Go boaboa ga lepodisi go tsenya Motswagauteng tsebetsebe le poifo, mme o fetsa ka go tshaba kwa bookelong. (2)
- 8.6 Motswagauteng o tthagisiwa e le motho yo o sa ineeleng, ga a itlhoboge. O na le kgotlelelo e e dirang gore ditiragalo tsa padi di tswelere. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 8.7 Mokwadi o dirisitse nako ya bosigogare e bontsi jwa batho bo tlaa bo bo fekeediwa ke boroko, mmele o batla go ikhutsetsa letsapa la letsatsi le le fetileng. Ke ka moo go sa gakgamatseng go bona baoki le motlhokomedi ba thulametse thata fa Motswagauteng a ngweega. (4)
- 8.8 Ka ntlha ya ga Mosala, Motswagauteng o iphitlhela a pegela batho dithoto mme se se isa kwa go teketweng ga gagwe gore ditiragalo di tswelere pele/Mosala o ne a bogisa Motswagauteng mme se se ne se dira gore a ineye naga. (2)
- 8.9 Mokwadi o dirisa puo e e monate, e e humileng ya diane, maele le dikapuo. (2)
- 8.10 Ke ne ke tlaa ba leleka mo tirona ka ba tlhoka maikarabelo a tiro e ba e thapetsweng/ke ne ke tlaa ba kgalemela gore ba se ka ba tlhola ba dira selo seo gape.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 8.11 Tuelo ya bolelele ke loso/tshipo o rile ke lobelo motlhaba wa re ke namile. (2)

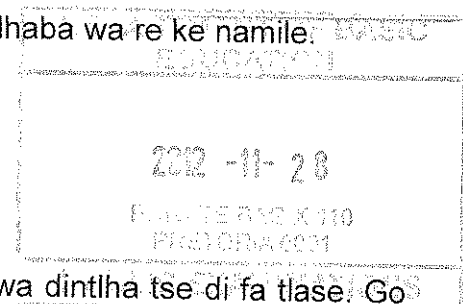
KGOTSA

POTSO 9

Mo tihamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase! Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tihamo ya motlhatlhojwa.

Omphile Umphi Modise – D P S Monyaise

- Poloto ya Omphile Umphi Modise e simologa ka lefufa le le neng la tsalega gareng ga Motlalepule le basetsana ba ba neng ba dira le ene kwa femeng ya mesese mo *Dornfontein*.
- Go tswa kwa *Dornfontein* Motlalepule o wela mo seraing se sengwe. Thandi o fufegela Motlalepule ka ntlha ya bontle jwa gagwe mme o mo logela leano.
- Ka matlhajana Thandi o laletsa Motlalepule mo phaposeng ya gagwe mo go nang Kwalololo e ileditsewe

[25]

le lekau la tedu tsa katse le le rulagantsweng ke Thandi.

- Thandi o naya Motlalepule mogodungwana o o nang le seritibatsi se se robatsang mme lekau la tedu tsa katse le itirela boithatelo ka ene go ya ka thulaganyo ya ga Thandi.
- Motlalepule o feleletsa a imile ka mokgwa o a sa o tihaloganyeng morago ga tiragalo ya letsatsi leo. Motlalepule o belega ngwana wa mosimane mme o mo naya leina la Omphile.
- Ka ntlha ya go tihoka le go boifa go ya go tihabisa batsadi ditlhong ka lesea le a le tshotseng, o tsaya tshwetso ya go isa Omphile kwa Olanti, kwa kgodisetsong. Maikaelelo e le go tlaa boa a tla go tsaya Omphile fa dilo tsothe di siame.
- Motlalepule o kopana le lekau la Thabantsho mme le mo lebatsa mahutsana nakonyana. Ba a nyalana, mme e bile ba segofadiwa ka ngwana ba mmita Mosidi, ka jalo Motlalepule a bidiwa MmaMosidi.
- Go nna teng ga Mosidi go dira gore Motlalepule a se le bale morwae, a gopola fa a ka bo a na le kgaitسادie, Mosidi.
- Motlalepule o simolola go ratharatha ka pelo a ipotsa gore a a itsise monna ka ga Omphile mme go le thata. A tsena monna ka leano la gore ba ipatlele ngwana wa mosimane kwa Ikageleng mme monna a se ka a gana.
- Kwa Ikageleng a se ka a bona se a neng a se tlogetse koo, mme a se ka a ineela.
- Omphile o ne a itseetswe ke morwadie monnamogolo Ofentse kwa Matile ka monnamogolo a sa bolo go lela ka modisa. O teilwe leina la Modise. Motlalepule ene o tsweletse go batla Omphile kwa Lejweleputswa.
- Mo go batleng Omphile, Motlalepule o kopana le mosadimogolo Malebela yo o mo nayang tsholofelo ya gore o tlaa bona se a se batlang le fa a se kitla a itse gore ke sone.
- Letsatsi lengwe fa Motlalepule a ile Matile, o bona mosimane mongwe a tshwana le morwae mo basimaneng ba ba neng ba tshameka motshameko wa lefetlho wa go nesa pula, a mo gopotsa Omphile.
- Modise o a gola o ya sekolong kwa Natala, o a nyala a bo a feleletsa a direla lekgotla la Baitiredi.
- Motlalepule o setse a sotlegile le go otlhega thata ka ntlha ya go batla, e bile o aga a setswe a idibetse mo tseleng.
- Modise le mogatse, Matlakala, ba ya go tihola Motlalepule ka a ne a na le kgolagano le lekgotla la Baitiredi ka mokgwa mongwe.
- Mosadimogolo a mo keleka sentle ka jaana a letse a mo lora. A mo tlhokomela sentle mo morago ga tsebe fa Modise a mo atametse mme a lemoga gore ke ene Omphile yo o sa leng a pholetha a mmatla.
- Boitumelo le kutlobotlhoko tsa dira gore a thule botala ka tlhogo.
- Lekwalo le a le tlogetseng ya nna lone le senolang masaitsiweng a ga MmaMosidi.

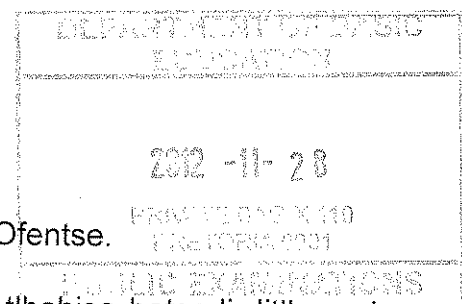
[25]

KGOTSA

POTSO 10

Omphile Umphi Modise – DPS Monyaise

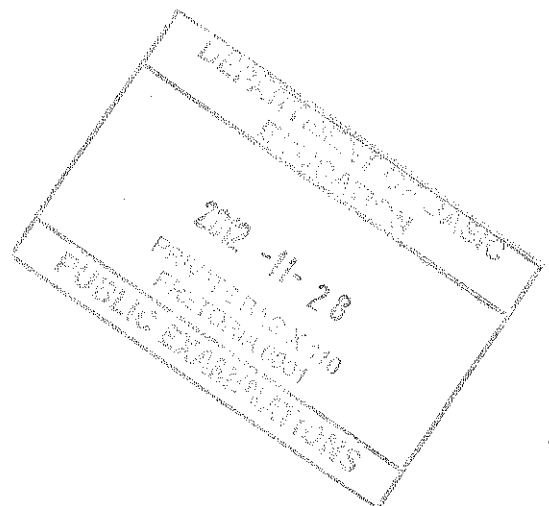
- 10.1 Monnamogolo Ofentse/Morwadia monnamogolo Ofentse.
- 10.2 Ka ntlha ya go tihoka/o ne a sa batle go ya go tihabisa batsadi ditlhong ka lesea, ka e bile a sa itse le rraagwe ngwana.

(2)

(2)

- 10.3 Thandi ke moanelwa yo o botlhokwa wa mokwadi ka ke ene a tiholang tiragalo ya go betelelwa ga ga Motlalepule, e bile ke ena yo morago a tshotseng ngwana wa mosimane yo o tsayang seabe se segolo mo pading e. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 10.4 O naya Motlalepule tsholofelo ya go bona se a se batlang le go se itlhoboge. (2)
- 10.5 Modise o ne a na le lebadi/letshwao ka fa morago ga tsebe ya moja, a le montle, ka dipounama tse di sephara, a katogile monyo, e bile a le mmala wa sebilo. (3)
- 10.6 Thandi o ne a fufegela Motlalepule mme o mo logela leano. Thandi o ne a itira tsala, a ngokela Motlalepule ka ditshegwana mo phaposeng ya gagwe. A mo neela mogodungwana o o tshetsweng seritibatsi, Motlalepule a se ka a ipona fa a robala. Lekau la tedu tsa katse la itirela boithatelo ka ene, mme a feleletsa a ithwele ka mokgwa o o sa tlhologanyegeng. (4)
- 10.7 Loeto lwa ga Motlalepule lwa go batlana le Omphile le tswelela pele ka gonne a mo tlhokile kwa a neng a mo tlogetse teng. (2)
- 10.8 Ee - Motlalepule o ka bo a ne a dirilwe gore a ntshe sephiri go ikgolola morago ga go batla sebaka se seleele, mme go se nko e e tswang lemina. O ka bo a ne a mo tlhomogetse pelo.
Nnyaya - Motlalepule ke moipolai yo o sa lelelweng. Goreng a sa nne le boikanyego mo go mogatse, a se mo tsholele sephiri. (2)
- 10.9 O pelo e maswe - Go rulaganyetsa Motlalepule lekau la tedu tsa katse.
O lefufa – o ne a fufegela bontle jwa ga Motlalepule.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 10.10 Ee - ke ne ke ka mo tlogela ka ke se na sepe se nka mo nayang sona le go re ke tshaba go tlabisa batsadi ba me ditlhong.
Nnyaya – ke ne ke ka itsise mongwe wa losika le go mo kopa go ntseisa tsela go ya go tshalosetsa batsadi ba me.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 10.11 Le pelong ga le tshetse/sephiri se a bolaya.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)

[25]**KGOTSA**

POTSO 11

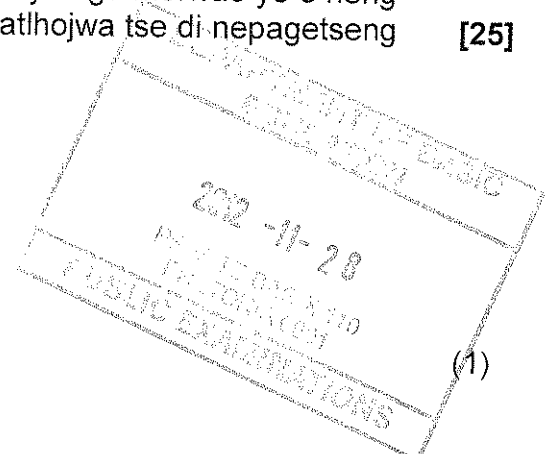
Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Masego – G Mokae

- Setlhogo, 'Masego', morero le ditiragalo di tsamaisana le go sala leina la moanelwamogolo morago.
- Masego o ne a nna lesego ka go tsholela batsadi ba gagwe fa bomogolowe ba ne ba tlhokafala.
- Masego o ne a nna lesego go amogelwa kwa sekolong sa Sedimosang se go neng go sa tsewe mongwe le mongwe.
- O ne a ratwa ke barutabana gammogo le mogokgo wa sekolo.
- O falotse loso ena le morwawe yo o neng a mo imile fa rraagwe a ne a mo teketa morago ga go kobiwa kwa sekolong.
- O kgonne go falola le ngwana wa gagwe morago ga karo e e masisi le fa dingaka di ne di akanya gore gongwe go ka falola a le mongwe.
- O nnile lesego thata go nna le rakgadi yo o neng a agile gaufi le bookelo. Ka jalo o ne a kgona go bona dingaka ka bogaufi go na le go tsamaya sekgala se seleele sa go tloga kwa *Silkatsnek*.
- O nnile lesego tota gonne o ne a bonelwa tiro ke rakgadiagwe gore a tle a kgone go godisa ngwana wa gagwe.
- O lesego tota gonne bathapi ba gagwe ba ne ba mo naya madi a go tswelatsa dithuto tsa morwawe.
- Bathapi ba gagwe e bong *Sol le Cathy Lazaar* ba ne ba mo amogetse e bile ba mo tshwere sentle go gaisa bathapi ba bangwe ba basweu.
- O lesego gonne o kgonne go ralala motse o o kotsi wa Lakasanta go fitlha a goroga a bolokesegile kwa ga *Vusi Mngoma*.
- O lesego go bona monna yo o lerato le bothito jaaka *Vusi Mngoma*.
- O lesego gonne o kgonne go tshola ngwana yo o neng a reetsa ditaelo tsa batsadi e bile e le ngwana yo o leng botlhale kwa sekolong.
- O lesego gonne monna wa gagwe o ne a mo abela boswa jwa gagwe morago ga go tlhokafala le fa ena a ne a bo kgaogana le bana ba mosadi wa ntlha.
- O lesego gonne ngwana wa gagwe o ne a ya go fetsa dithuto tsa bongaka a bo a ya go oketsa dithuto tseo kwa Moseja. Ngwana wa gagwe o ne a gapa sekgele a sa tswa go gapa se sengwe.
- O kgonne go ya Moseja wa mawatle ka ntlha ya bokgoni jwa ga morwae yo o neng a amogedisiwa sekgele sa Nobe. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko jaaka motlhatlhojwa a ka ganetsa.)

[25]**KGOTSA****POTSO 12****Masego – G Mokae**

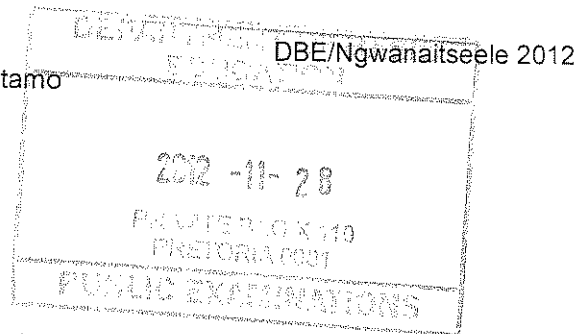
12.1 *Knox Selamolela.*

- 12.2 *Sannah* o ne a tle a adime Masego madi go reka dijo le ditlhokwa tse dingwe kwa sekolong, fa a gana o ne a tlaa tlhola a bona madi go tswa go mang. Ba ne ba tle ba tlhakanele dijo tse di rokotsang mathe tse di tlhotlhwagodimo tse *Sannah* a neng a di tlisetwa ke rraagwe. *Sannah* ke ene a amogetseng Masego kwa sekolong, ba bo ba tlhakanela bodulo mo phaposing. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 12.3 Motlha o motho yo montsho a neng a gateletswe ke mosweu, a sotliwa/motlha wa tlhaolele ya montsho ke mosweu. (2)
- 12.4 Maikarabelo a go tlhokomela bana/tirisanommogo le kemonokeng mo monneng/tshegetso mo monneng. (2)
- 12.5 Ditiragalo tsa padi ga di latelane, o eta a tshwara fa le fale gore mmuisi a ikakanyetse. (2)
- 12.6 Base *Schalk* o ne a tenega morago ga phosonyana e nnye ya ga Kgabo, a mo wela godimo ka mabole. A ratha Kgabo gantsi ka sebepi mo tlhogong mme Kgabo a palelwa ke go itshoka, a ikarabela ka go mo nesetsa sefako sa mabole, a mo teketa thata. Badiri ba bangwe ba dika mmisisi mo phaposing le go mo golegelela mo setulong, ba fisa dijanaga le go bolaya ba ga *van Jaarsveld*. (4)
- 12.7 Ke se ka ka dira dilo tse di ka ntshenyetsang mo go mongwame ka ke sa ntse ke na le maikarabelo a go lo godisa. (2)
- 12.8 E tliša tšhakgalo le mowa wa ipusolosetso ka ntliša ya tsholo e e makgwakgwa ya bathobantsho. Masego o tlhoka motsadi yo o neng a tlaa mo tlhokomela. O tshwanelwa ke go tsaya maikarabelo a go tlhokomela Sello le mmaagwe, se se tsweletsa ditiragalo tsa padi. (4)
- 12.9 Maikutlo a kutlobotlhoko/ letlhoo/ tenego – ka go re boKgabo Motsepe ba ne ba sotliwa mo go maswe mme go se na kwa ba ka ikuelang gona/tlotlomatso ya gore boKgabo Motsepe ba tlhagotse tsela ya kgololosego. (2)
- 12.10 Ke ne ke ka ipela ka motsadi wa me gore ga a letlelela go sotliwa go ya pele/ke ne ke ka mo nametsa pelo le maikutlo gore o tlaa nna e le mogaka mo go nna goyagoile/ke ne ke ka mmatlala mmueledi wa maemo a a kwa godimo ka maano a sa site, go sita a loso. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 12.11 Ditiro tsa bosula ga di duele sepe/di sa kopaneng ke dithaba. (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

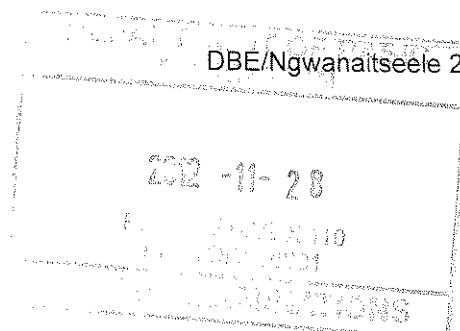
KAROLO YA C: DITERAMA**POTSO 13**

Mo tihamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

Matsapa di a tsaya kae? – S S Mokua

- Mo teramakhutshweng ya 'Mosadi ke wa me', go rena lefufa le le tiholwang ke madi a inšorensa a a tshwanetseng go duelwa ka ntlha ya fa Kgabele a tlhokafetse mo kotsing e e setlhogo ya go thulwa ke bese.
- Madi a a neng a tshwanetse go duelwa a inšorensa a ne a lebane Raesebo mogatsa moswi le bana ba babedi ba gagwe le moswi. Ba bogwe ba ga Raesebo e bong Mmatšhatšhi le morwadie Monyana ba ne ba fufegela madi ao.
- Ba ne ba bona gore fa Raesebo a ka bona madi ao, o tlile go nna motho a bo a agela mmaagwe ntlo. Ka jalo, Nkele o tlile go tswa motho mme botshelo jwa gagwe bo bo fetoga ka ntlha ya madi a ngwana wa bona.
- Ka ntlha ya go fufegela madi a ngwana wa bona, ba ne ba simolola maipato a gore setopo sa ngwana wa bona se bolokelwe kwa gaabo. Ba ne ba kaya fa Kgabele a sa tswa ka lesira mo lapeng, mme a kopilwe ka go tilwe lenyalo le tlaa dirwa mo nakong e e tlang.
- Ba kaile gape gore Kgabele o nna mo matikiring mme ka e le mooki lefelo leo le se kitla le kgona go tshola badirinae le go mo tsenya matlho. Ba boletse fa ntlo ya bona e le kgolwane mme go ka kgonwa go phuthegelwa kwa go yona.
- Tsotlhe tse di kailweng fa godimo e ne e se nnete e le maipato a a tiholwang ke poulelo le lefufa la go batla gore madi a tle mo diatleng tsa bona e seng tsa motho yo a mo lebaneng e bong mogatsamoswi.
- Kgotlhang e, e rarabolotswe ke Motšhankane ka go ba tlhaba botlhale jwa gore Kgabele le fa a ise a direlwe moletlo, se se salang ke gore o tswetswe ke bogadi botlhe ka ba kwa gaabo Kgabele ba mo file madi otlhe.
- Ka ntlha ya lefufa le le renang ba ne ba dira jaaka e kete ba utlwa kgakololo ya ga Motšhankane mme ba loga leano le lengwe la gore Raesebo a se bone madi a ga Kgabele.
- Monyana o ne a itira yo o thusang Raesebo ntswa go sa nna jalo. O ne a mo tlhophisa lekase le le tihotlwagodimo maikaelelo e le gore a se salelwe ke sepe. Ke nnete ba ne ba lomeletsa Raesebo madi ka a ne a salelwa ke diranta di le makgolo a le mararo mo diketeng di le tihano mme motho wa Modimo ena a sa itse sepe mme a ithaya a re o a thusiwa.
- Lefufa la ba bogwe le dirile gore ba lomeletse bana ba e leng ba bona, ka madi a ga mmaabo a sentswe ka lekase, mme ba se na legae ka bagolo ba bona ba ne ba sa ntse ba ipaakanyetsa go tlhoma mogwaafatshe fa mmaabo a tlaa tlhokofala.
- Lefufa ruri le dirisa batho diphoso le go itomeletsa bona ka bobona. Ba ne ba sa lemogetse tomeletso e ba neng ba e dira mo baneng ba bona ka ntlha ya go fatlwa ke lefufa.

[25]**KGOTSA**

POTSO 14

- 14.1 Ntšwa e ne ya loma Seponono mo maragong.
Manaila o ne a nna le Mphodi mo koloing fa pele ga ntlo ya ga Rramoopampa. O ne a fitihela motho a robetse mo segotlong sa gagwe e kete o sule. (3)
- 14.2 Mkhonto o ne a sasanka masigo, mme e bile ga go gakgamatse fa a ne a tshwarwa ke monna wa motho kwa lelapeng la gagwe. (1)
- 14.3 O ne a ka se ka a tsena kwa gaabo Mphodi gonne a nyetse/ e le monna wa lelapa. (1)
- 14.4 Nnyaya - Le fa go ne go na le metlholo e mentsi, e e neng e diragala fa lelapeng la bona, fela ga go a ka ga nna le setopo se ba neng ba se seka. (2)
- 14.5 Ke go tlhoka go tlotla bagolo ba bangwe gonne o tsaya fela bagolo ba gago tsia mme ba bangwe e kete ga se bagolo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko) (2)
- 14.6 Mmaagwe Seponono ga a na kgalemo mo ngwaneng wa gagwe mme o tlaa tswelela ka go nna a tshola bana gonne mmaagwe a mmuelela le go dira gore a tsamaye ka phuthologo mo basimaneng. (2)
- 1.4.7 Seponono o ne a na le bana ba bannye mme a santse a sasanka le basimane. (2)
- 14.8 Le ne le mo dirisa fela, fa a ka bo a mo rata a ka bo a ne a bona fa go tlhokega gore a mo ise ngakeng. (2)
- 14.9 O manganga - ga a batle go fuduga ka jalo mathata a nna a etegela/ mathata a a tlhatlhagana mo lelapeng la gagwe. (2)
- 14.10 E tshabelelwa ke dilabe jaaka go ratwa ke bagogi ba diritibatsi le baratani ba ba mo sephiring.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 14.11 Ga go a siama – gonne bo go senyetsa nako e bile o tshwanetse go ipatlela wa gago mme wa lesa go thuba metse ya batho. (2)
- 14.12 Ga a ithuta gonne morago ga gore Ramoopampa a mo thuse o ne a mmona gape a na le lekgarebe le lengwe. (2)
- 14.13 Gore ke se ka ka thuba metse ya batho/ ke se ka ka rwesa batsadi merwalo ya me ya bana.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 15

Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

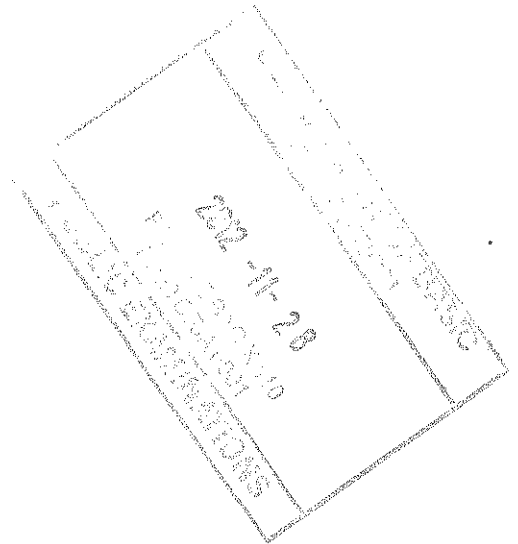
Ga se Lorato – M J Magasa

- Mo malobeng dintwa tsa bagolo di ne di felela mo phaposing ya borobalo. Bana ba ne ba se ke ba itse fa go le sengwe se se phoso. Gompiano batsadi ba dira dilo tse di sa yeng ka tsela bana ba ba lebile. Dilo tse di ntseng jaana e nna thuto mo baneng ka ba ithaya ba re go dirwa jalo.
- Motsamai ke rre yo o tlhokang maikarabelo gotlhelele. O na le lelapa, mosadi le bana mme o palelwa ke go ba tlamela. Fa a tshwanetse go naya mosadi madi o bua dilo disele jaaka fa a re ga a amogedisiwa, o duetse dithekete tsa pharakano ntswa go sa nna jalo gonne madi a felela kwa makgarebeng a gagwe. O ngala legae mme a nne kwa makgarebeng a gagwe.
- Bana le mosadi ba tshela bokete le go thuswa ke baagisani jaaka rre Selapo le mogatse. Kwa sekolong gona ke mathata ka bana ba tlhoka madi a sekolo le diaparo. Motsamai o lebetse fa a na le ngwana wa mosimane e leng Lesego mme ditiro tse e le thuto mo go ene mme a tsoga a di dira ka moso.
- Lesego o tsoga a itsholela madi, a sa tlhokomele lelapa la gagwe jaaka rraagwe a ne a dira. Fa Morake a ne a itse gore Motsamai ke rraagwe boLesego, se se kaya gore le bana ba ga Motsamai ba ne ba itse ditsela tsa ga rraabo mme Lesego le ena a ka tsoga a thubela batho metse ka e le thuto e a e filweng ke rraagwe.
- Motsamai o ne a raya Gadifele a re e e anyang e leletse e ruta e e mo mpeng a raya gore jaaka fa a ratana fa pele ga bana, le bona ba tsoga ba dira jalo fa pele ga bana ba bona, mme a lebala fa le ena Lesego a lebile ditiro tse a ntseng a di dira, a ya go tsoga a dira mosadi jalo.
- Gadifele le ena o na le seabe se segolo mo go netefatseng seane se. Lelapa le agiwa ke mosadi, ga e re monna a rutlomolola matlhaku mosadi le ena a a rutlomolole mo ntlheng e nngwe.
- Motsamai o ne a sotla Gadifele mme le fa go le jalo o ka bo a gopotse gore monna ga a ediwe e bile ga a wediwe, mme se e le thuto e a e nayang Emang. Go ne go se matshwanedi gore Gadifele a itepatepanye le monna bogolosegolo fa pele ga bana. Ga se maitsholo a mantle mo e bileng o fitlhela bana ba mmiletsa lekau la gagwe, ba bo ba kaye fa a tshwanetse go tsamaya nalo gonne rraabo le ena a ne a ratana.
- Se Gadifele a neng a se dira e ne e le thuto mo go Emang gonne a tlile go tsoga a dira monna jalo. Gadifele o ne a sa lemoge gore fa a dira jalo fa pele ga bana o itiga seriti e bile o tsoga a palelwa ke go kgalemela bana ba gagwe ka ntlha ya fa e le thuto ya gagwe.
- Angeline o na le seabe se segolo mo netefatsong ya seane se. O ruta ngwana wa gagwe go se tlotle bagolo. Morake o ne a ipuela jaaka a rata le Motsamai. A mo tlhapaola a mmita ka maina a gana go fela. Mmaagwe o ne a sa mo kgalemele a mo leba fela gore a tle a fitlhelele maikaelelo a gagwe.
- Suzan le ena o ne a ruta e e mo mpeng ka go lomeletsa ngwana wa gagwe e bong Sentebaleng. O ratana fa pele ga gagwe le Motsamai. O bolelela Sentebaleng gore a bule matlho gonne botshelo bo bokete le gore o mo lekela botshelo ka go mo agela lebenkele gore e re ka moso fa a ile a sale a na le se a ka ikaegang ka sona. O raya Sentebaleng a re Motsamai ga se rraagwe ka moso di tsoga di dirwa ke Sentebaleng a bo a sala a maketse.

POTSO 16

- 16.1 O kgakgauthana le monna fa pele ga bana.
O ratana le Bra Dan mo matlhong a monna le bana.
O akaretsa bana mo dikgannyeng tsa gagwe le monna le Bra Dan. (3)
- 16.2 Ke ditsala tsa ga Motsamai. Botlhe ba ne ba mo kgalemela ka ntlha ya metsamao ya gagwe e e tswileng mo tseleng. (2)
- 16.3 Bana ba gagwe ba kgonne go tswelletsa dithuto tsa bona ba bo ba fetsa ba dira. (2)
- 16.4 Go boeng ga gagwe kwa lelapeng la gagwe le Gladys go dirile gore Motsamai a tswe mo ntlong ya ga Gladys a be a duedisiwe R10 000 ya ditshenyegelo. (2)
- 16.5 Motsamai ga a tlotle mosadi. O ratana le basadi ba bangwe kwa ntle, fa Selapo a ne a tlotla le go rata mosadi wa gagwe. Motsamai o itirela fela. O reetsa pelo ya gagwe go gaisa tlhaloganyo ya gagwe. Selapo ke mogakolodi wa nnete. (2)
- 16.6 Tšhakangalo - gonne Motsamai o bua ka mathata a lenyalo fela ena a paletswe ke go dibela lelapa la gagwe. (2)
- 16.7 A ka tsenwa ke malwetse a thobalano/ bolwetse jwa Lebolelamading.(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 16.8 Ee - Gonne o thusa motho yo o go thusang. Ga e re motho a go direla molemo wena o bo o mo direla bosula. Nnyaya – Bosula ga bo busediwe ka bosula jo bongwe. Motsadi wa gago ke motsadi wa gago le fa a ka go leofela jang. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 16.9 Gadifele le bana ba gagwe ga ba a tshwanelwa go ipusulosetsa mo go Motsamai ba mo itshwarele. (2)
- 16.10 Ke a dumela Motsamai o sotlile bana ba gagwe le mosadi jaanong o tshwanelwa ke go emela ditlamorago tse di tlhodilweng ke ditiro tsa gagwe. Ga ke dumele e kete mokwadi a ka bo a tsweditse kgotlhang a mo fe sebaka se sengwe sa go tshela. (2)
- 16.11 Nnyaya – Gonne Lesego a ka tsoga a tlogela mosadi le bana a ralala le naga Emang a ka tsoga a tshaba go nyalwa gonne a bone mathata a mmaagwe a rakaneng nao. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 16.12 Motsamai ga a na maikarabelo, ga a na boutlwelebotlhoko, o inaganela a le nosi gonne a ikgatholositse lelapa la gagwe/ a sotlile mosadi le bana ba gagwe. (2)

[25]

RUBORIKI

7.1 PUO YA GAE

7.1.1 RUBORIKI YA GO TSHWAYA DITLHAMO TSA MABOKO

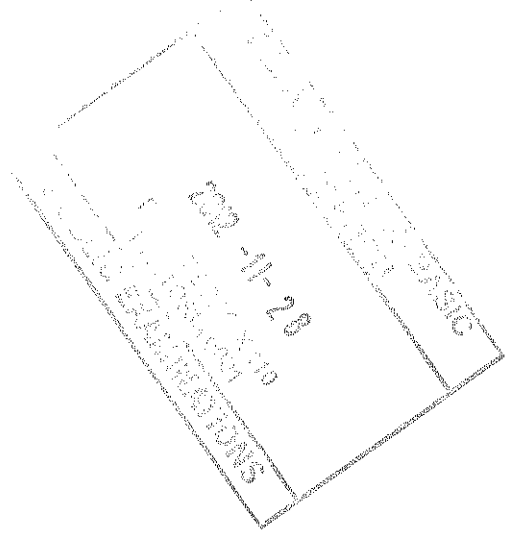
Ruboriki ya go tshwaya ditlhamo tsa Poko Puo ya Gae Maduo 10	Puo Kagego, tatelano ya dintlha le tthagiso, puo, segalo le setaele se se dirisitsweng mo tlhamong	Phithhelelo ka dinaledi. -Popego e e nyalelanang. -Matseno le bokhutlo jwa maemo a a kwa godimo. -ngangisano e e bopegileng, puo, segalo le setaele se se tthothegileng mme se nepagetse.	Phithhelelo ka matsetseleko -Tlhamo e e bopegileng sentle. - matseno a a itumedisang le bokhutlo. - ngangisano le mola wa kakanyo o o bonolo go ka latelwa. - puo, segalo le setaele se se nepagetseng. - tthagiso e ntle tota.	Phithhelelo e tletseng - Popego e e siameng le ngangisano e e welang. - matseno le bokhutlo le ditemana tse di nyalelanang sentle. - kwelano ya ngangisano e ka latelwa. - puo, segalo le setaele se se nepagetseng mo go rileng.	Phithhelelo e itumedisang -Bosupi jwa popego bo a bonagala. -Tlhamo e tthaela tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo ga di dintsi. -Segalo le setaele di a tsamaisan di batlile di siama.	Phithhelelo ka tekano -Popego e na le diphoso. -Ga go tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo di a bonala. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le maikaelelo a se se kwadilweng. -Ditemana di tletse diphoso	Phithhelelo e e potlana Popego e e bokoa. -Dintlha ga di latelane. -Diphoso tsa puo le setaele go supa kwalo e e bokoa. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le lekwalo. -Ditemana di na le diphoso.	Ga a fitlhelela Sethogo ga se tsamaisane le diteng. -Ga go bopaki ba lethomeso le tatelano ya dintlha. -Puo e e bokoa. -Setaele le puo e e fosagetseng. -Ditemana ga di a agega sentle.
Diteng Go naya thanolo ya sethogo, boteng jwa ngangisano, bosiamisi le go tthaloganya leboko.								
Phithhelelo ka dinaledi. - Boteng jwa thanolo ya sethogo, dintlha tsothe di tthothomisitswe - dinaledi / bontlentle: 90% + bontle tota 80-89%:	7 80-100%	7 80 – 100%	6 70 – 79%	5 60 – 69%	4 50 – 59%	3 40 – 49%	2 30 – 39%	1 0 – 29%
	8 – 10	7 – 7½	7 – 8					

Kwalololo e ilelitswe

Phetla

Phitlhelelo ka matsetseleko -Matsetseleko a setlhogo, dintlha tsothe di tihothomisitswe. - dintlha tsothe di sekasekwe	6 70-79%	7½ – 8½	7 – 8	6½ – 7½	6 – 7		
Phitlhelelo e e tletseng Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. -Bokoa thata mo dithangweng le mo lebokong.	5 60-69%	7 – 8	6½ – 7½	6½ – 7½	5½ – 6½	5 – 6	

<p>Phitlhelelo e e itumedisang Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. -Bokoa thata mo ditlhagweng le mo lebokong.</p>	<p>4 50-59%</p>		<p>6 – 7</p>	<p>5½ – 6½</p>	<p>5 – 6</p>	<p>4½ – 5½</p>	<p>4 – 5</p>	
<p>Phitlhelelo ka tekano -Maiteko fela a go araba dipotso. -Maiteko a go araba dipotso a kwa tlasenyana. -Dikarabo tsa setlhogo. tse di sa tsepamang. -Kganetso e e sa totang ya bosiamisi jwa leboko. -Moithuti ga a ise a tshaloganye setlhagwa le leboko sentle.</p>	<p>3 40-49%</p>			<p>5 – 6</p>	<p>4½ – 5½</p>	<p>4 – 5</p>	<p>3½ – 4½</p>	<p>3 – 4</p>

2012-11-28
NSC – Memorantamo
DBE/Ngwanaitseele 2012

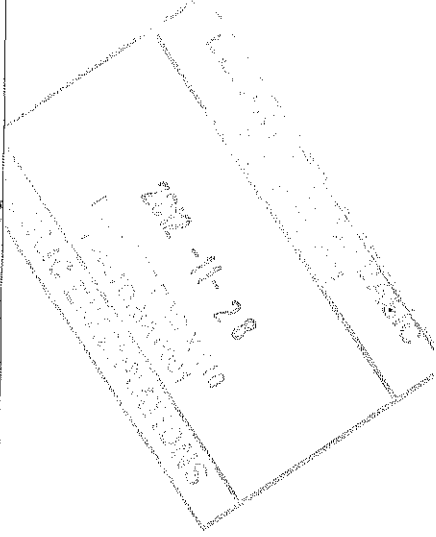
<p>Phithhelelo e e potlana Bokoa jwa go tihaloganya sethogo. -Poeletso ya dikarabo nako nngwe go latlhegelwa ke karabo. - Ga go na kganetsano e e tseneletseng. thanolo e e fosagetseng. - Sethangwa se se bokoa e le tota.</p>	<p>2 30-39%</p>				<p>4 – 5</p>	<p>3½ – 4½</p>	<p>3 – 4</p>	<p>1 – 3½</p>
<p>Ga a fithhelela Dikarabo dingwe di tsamaelana le sethogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. - O paletswa ke go araba dipotso. - Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le sethogo. - Bokoa thata mo ditlhangweng le mo lebokong.</p>	<p>1 0-29%</p>					<p>3 – 4</p>	<p>1 – 3½</p>	<p>0 – 3</p>

Seiswana P'uo ya Gae (HL)/P'Z
 11-11-2012
 Phetla

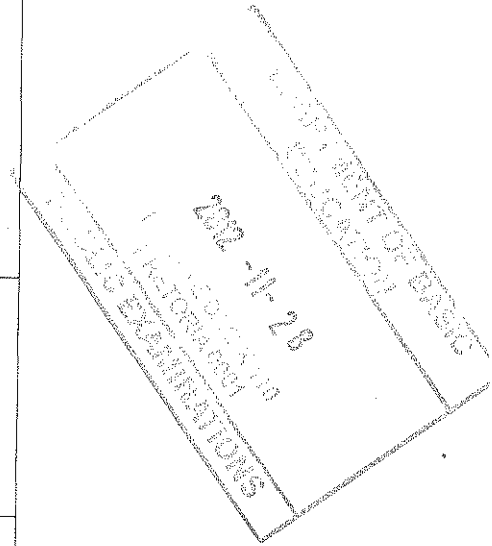
7.1.2 RUBORIKI YA GO TSHWAYA DIPOTSO TSA DITLHAMO, PADI LE TERAMA

Ela tlhoko pharologano ya maduo a a abetsweng diteng kgathanoeng le popego le puo.

DIKHOUTU LE KABELO YA MADUO.		DITENG [15] Thanolo ya sethogo, boteng jwa ngangisano, netefatso le go tthaloganya sekwalo.		POPEGO LE PUO [10] Popego, tatelano ya dintlha le tlhagiso. Puo, segalo le setaele se se dirisiwang mo ditlhamong.
Khoutu 7 80%–100%	Phitlhelelo ya dinaledi 12–15 maduo	<ul style="list-style-type: none"> -Boteng jwa thanolo ya sethogo, dintlha tsothe di tthothomisiwe. -Thwadi ya dikarabo: 90% + bontle tota jwa dikarabo 80-89%. -Motsetselele wa ngangisano e e maleba e ikaegile ka sekwalo / sethogo. -Ditlhangwa le sekwalwa se se tthalogantsweng ka phitlhelelo e e gaisang thata. 	Phitlhelelo ya dinaledi 8–10	<ul style="list-style-type: none"> -Popego e e nyalelanang. -Matseno le bokhutlo jwa maemo a a kwa godimo. -Ngangisano e e bopegileng sentle tota, puo, segalo le setaele se se tthothegileng mme se nepagetse.
Khoutu 6 70–79%	Phitlhelelo ya matsetseleko 10¹/₂–11¹/₂ maduo	<ul style="list-style-type: none"> -Matsetseleko a thanolo ya sethogo. Dintlha tsothe di tthothomisiwe. -Dikarabo ka botlalo. -Tatelano ya ngangisano e e utlwagalang e filwe. -Go tthaloganya ditlhangwa le sentle. 	Phitlhelelo ya matsetseleko 7–7¹/₂	<ul style="list-style-type: none"> -Tlhamo e e bopegileng sentle. -Matseno a a itumedisang le bokhutlo. -Ngangisano le mola wa kakanyo o o bonolo go ka latelwa. -Puo, segalo le setaele se se nepagetseng. -Tlhagiso e ntle tota.

Khoutu 5 60–69%	Phithhelelo e e tletseng 9–10 maduo	-Dikarabo dingwe di tsamaelana le sethogo mme ngangisano/kgantso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le sethogo. -Bokoa thata mo ditlhaweng le mo lebokong.	Phithhelelo e e tletseng 6–6½	-Popego e e siameng le ngangisano e e welang. -Matseno le bokhutlo le ditemana tse di nyalelanang sentle. -Kwelano ya ngangisano e ka latelwa. -Puo, segalo le setaele se se napagetseng mo go rileng
Khoutu 4 50–59%	Phithhelelo e e itumedisang 7½–8½ maduo	-Thanolo ya sethogo e e mo magareng ga e tlhotlhomise dintlha tsothhe. -Go na le dintlha tse di tshegetsang sethogo. -Dingangisano di a tshegetswe mme bopaki ga bo a tota.	Phithhelelo e e itumedisang 5–5½	-Bosupi jwa polelo bo a bonagala. -Tlhamo e tlhaela tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo ga di dintsi. -Segalo le setaele di a tsamaisana. -Ditemana di batlile di siama.
Khoutu 3 40–49%	Phithhelelo ya tekano 6–7 maduo	-Maiteko fela a go araba dipotso. -Maiteko a go araba dipotso a a kwa tlasenyana. -Dikarabo tsa sethogo. tse di sa tsepamang. -Kganetso e e sa totang ya bosiamisi jwa leboko. -Moithuti ga a ise a tlhaloganye setlhaweng le leboko sentle.	Phithhelelo ya tekano 4–4½	-Popego e na le diphoso. -Ga go tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo di a bonala. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le maikaelelo a se se kwadilweng. -Ditemana di tletse diphoso

Khoutu 2 30–39%	Phithhelelo e e potlana 4½–5½ maduo	<ul style="list-style-type: none"> -Bokoa jwa go thaloganya setlhogo. -Poeletso ya dikarabo nako nngwe go latlhegelwa ke karabo. - Ga go na kganetsano e e tseneletseng. thanolo e e fosagetseng. - Setlhangwa se se bokoa e le tota. 	Phithhelelo e e potlana 3–3½	<ul style="list-style-type: none"> -Paakanyo e e bokoa. -Dintlha ga di latelane. -Diphoso tsa puo le setaele go supa kwalo e e bokoa. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le lekwalo. -Ditemana di na le diphoso.
Khoutu 1 0–29%	Ga a fithhelela 0–4 maduo	<ul style="list-style-type: none"> -Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. - O paletswa ke go araba dipotso. - Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. - Bokoa thata mo ditlhangweng le mo lebokong. 	Ga a fithhelela 0–2½	<ul style="list-style-type: none"> -Setlhogo ga se tsamaisane le diteng. -Ga go bopaki ba lethhomiso le tatelano ya dintlha. -Puo e e bokoa. -Setaele le puo e e fosagetseng. -Ditemana ga di a agega sentle.

